

ҚОБЛАНДЫ БАТЫР

Кешегі өткен заманда,
Дін мұсылман аманда,
Қарақыпшақ Қобланды,
Атасы мұның Тоқтарбай
Халықтан асқан болды бай.
Байлығында есеп жоқ,
Айдалып бағып жайылды
Төрт түлік малдың бәрі сай.
Жаз жайлауы Көздікөл,
Көздікөлді жайлаған
Қалың Қыпшақ жағалай.
Тоқтарбайдың дәулеті —
Ішкені мас, жеген тоқ,
Бай-кедейдің көңілі жай.
Қыс қыстауы Қараспан,
Қараспан көкке таласқан.
Ат үйірінен адасқан,
Қалың Қыпшақ тізіліп
Қонса, қоныс жарасқан.
Әліп таңба Қыпшақтың
Атағы озған алаштан.

Сексенге жас келгенше
Бір бала көрмей Тоқтарбай,
Қайғыменен қан жұтып,
Ақылынан адасқан:
«Шөл иесі сұңқар қияқсыз,
Еш нәрсе көрмей дүниеден
Өткенім бе,— деген,— тұяқсыз»
Тоқтарбайдың зарына
Қалың Қыпшақ қайысқан.
Әулие қоймай қыдырып,
Етегін шеңгел сыдырып,
Жеті пірге танысқан.
Әулиеге ат айтып,
Қорасанға қой айтып,
Қабыл болған тілегі,
Жарылғандай жүрегі.
Аналықтай бәйбіше
Қабырғасы майысқан.
Елуге жасы келгенде,
«Көзімді ашпай дүниеден
Өтемін бе?» дегенде,
Сонда көрген арыстан —
Бір ұл, бір қыз атадан:

Қыздың аты Қарлығаш,
Қобландыға қарындас.
Алты жасқа келгенде,
Арыстан туған Қоблан
Қазынадан қамқа киеді,
Өзімнің еншім болсын деп,
Тобылғы меңді торы атты
Енші қылып мінеді.
Қобландының тілегін
Бүкіл Қыпшақ тіледі.
Қайыры көп халқына,
Енді түсіп салтына,
Таулар күйіп, тас жанған
Алты жаста баланың
Елбеңдеген зарпына.
Өзі алты жасында,
Кәмшат бөркі басында,
Тобылғы торы ат астында,
Қаршығасы қолында,
Тазысы ерткен соңында.
Жеті пірге сыйынып,
Баратұғын жолында.
Тоқтарбайдың жылқыда

Тоқсан құлы бар еді,
Тоқсанының бастығы
Естеміс деген ер еді.
Естемісті көруге
Жылқыға бала жөнелді.
Жылқыға бала барғасын,
Бауырап малын алғасын,
Тоқсан құл мен Естеміс
Риза тауып қалғасын,
Қолқанат пен құйрыққа
Енді Тоқтар кенелді,
Қобландыны барғасын
Естеміс ерің баулиды.
Күнде киік аулайды,
Кездесе, жауын жаулайды.
Жылқыда жатып Қобланды
Екпіні оттай қаулайды.
Қаршығасы қолында,
Құмай тазы соңында,
Көрсекі киік, заулайды.
Естеміспен екеуі
Қонып жатса бір тауда,
Намазшамнан өткенде,

Құтпан мезгіл жеткенде,
Құлағына батырдың
Бір дауыс кеп шулайды.
Ту сыртынан сол таудың
Бұрқыраған бу шықты,
Шуылдаған шу шықты.
«Бұл не қылған дауыс?»— деп,
Естемістен сұрайды,
Айтпасына қоймайды.
Сонда Естеміс сөйлейді,
Сөйлегенде бүй дейді:
«Арғы астында бұл таудың
Қызылбастың елі бар,
Жасыл байтақ жері бар,
Айдынды шалқар көлі бар,
Көктім Аймақ ханы бар,
Неше мың сан жаны бар.
Қанша жиған халқына
Көрсетіп тұрған сәні бар.
Құртқа деген қызы бар,
Жұртына жайған назы бар.
Ай астына аспанға
Құрды бақан қақтырып,

Алтын теңге аттырып.
Теңгені атып түсірген —
Құртқаны сұлу сол алар.
Соның даусы бұл дауыс,
Көптен шыққан бұл хабар.
Көңілің ауып, шырағым,
Бұған болма ынтызар.
Шарға салып басыңды,
Бола көрме сен құмар».
Қанша айтса да Естеміс,
Барғысы келді баланың,
«Түсірем,— деп,— атып дәл,
Кәміл пірлер болса жар».
Естеміс тағы сөйлейді:
«Қой, шырағым, жассың ғой,
Қабырғаң сенің қатқан жоқ,
Омыртқаң өсіп жеткен жоқ.
Жіберуге қорқамын,
Тілімді алсаң, рұқсат жоқ.
Барғанмен кезек келмес-ті,
Баланы көзге ілмес-ті,
Бағып жатқан Құртқаны
Қырық бес кез Қызыл ер,

Шырағым, тектен бермес-ті».

Отырып бұлар кеңесті...

Мінген аты ала еді,

Қылшық жүнді қара еді.

Тоқтау салды Естеміс,

Жібергісі келмей баланы.

«Батаңды бер, көке,— деп,

Алдын-артын орады.

ЖадЖ қыламын, Естеке,

Жеті кәміл бабаны!»

Барғысы келіп батырдың,

Тоқтамайды табаны.

Естемістей еріңнің

Таусылғасын амалы,

Батасын беріп қол жайып,

Жад қылады Құданы <қосылма>.

Үстіне сауыт кигізді,

Жанына байлап болатты,

Беліне садақ ілгізді.

«Тапсырдым,— деп,— Жалғызға!»,

Амандасып жүргізді.

Жүрегі таймай баланың,

Ерлігін кәміл білгізді.

Тобылғы меңді торы атпен

Дөңгелетіп жөнелді.

Атып жатқан жеріне

Іркілместен келеді.

Келгендігін баланың

Көктім Аймақ көреді.

Айбатынан сестеніп,

Баланы келген сынады.

Қобландыдай төрені:

«Қазақтың ері келді»,— деп,

Көктім Аймақ патшасы

Кезекті бұған береді,

Кәміл пірлер жебеді.

Қолына алып толғанып,

Қозы жауырын жебені,

Ат үстінен шіреніп,

Сонда тұрып тартады.

Кәміл пірлер сенгені,

Құрулы бақан басында

Екі бөліп ұшырды

Ай астында теңгені.

Құртқа көріп батырды,

Шашу шашып басына,

Бұралып келді қасына.
Нұрына тойып төнгені,—
Көзі көрмей өңгені,
«Іздеген теңім келді»,— деп,
Патшаға салып жеңгені.
Айтқан серттен қайта алмай,
Отыз күн ұдай ойын қып,
Қырық күн ұдай тойын қып,
Көктім Аймақ атасы
Қыз Құртқаны бергені.
Жұртын жиып той қылып,
Аққа белін шешіпті,
Пайғамбар құда несіпті.
Құртқа сынды сұлуды
Қобландыдай батырға
Берейін деп жатқанын —
Қырық бес кез Қызыл ер
Хабарын мұның есітті.
«Меніменен күресіп,
Жықса, алар»,— десіпті.
«Аты-тонын олжалап,
Аман қайтса, жарар»,— деп,
Өзінше желдей есіпті.

Бетіне жан қаратпай,
Көңілі әбден өсіпті.
Бұл сөзді естіп Қоблан:
«Артымда жау қалдырман,
Берсе Құдай несіпті».
Мініп алып атына,
Қызыл ерге келеді,
Келіп те сөйлей береді:
«Қобланды келді, шықсын!»,— деп,
Дауыстап хабар береді.
Шықпағасын Қызыл ер,
Жүгіріп үйге енеді.
Төсекте жатып Қызыл ер
Қобландыны көреді.
«Аяғыммен күрес»!,— деп,
Бір аяғын береді
Алпыс құлаш ала арқан,
Қызыл ердің ілулі
Босағада тұр еді.
Іліп алып аяққа,
Мініп алып торы атқа,
Дүрілдетіп жөнелді.
Қызыл ерді сүйретті,

Сүйреткі қылып үйретті.
Ішінде шеңгел тікенге
Өкпе-бауырын түйретті.
Тақымға салып сүйретіп,
Қабырғасын күйретті.
Менсінбеген дұшпанды
Ақыл тауып үйретті.
Көкпары қылып дұшпанын,
Тау мен тасты күңіrentті.
Қорлықпенен өлсін деп,
Қызыл ерді еңіретті.
Тасқа соғып боршалап,
Кеудесінен жан кетті,
Домаланды жерге бас.
Қобланды сынды жас бала
Істі орнына келтіріп,
Құртқаға келіп сөйледі,
Көңілі ердің желпініп.
«Сұлтаным не қылды екен»,— деп,
Құртқа сұлу жүгіріп,
Алдынан шыққан еңтігіп,
Көктімге хабар береді.
Дұшпанынан құтылып,

Көңілдері жайланды.

Жөнелтуге Құртқаны

Көктім Аймақ ойланды.

Алтынмен ішін безеген,

Сырты күміс ақ отау

Келістіріп түзеген,

Арттыруға сайланды

Қырық түйе қазына,

Қырық құл мен қырық күң

Қосып берді қызына.

Ел-жұртымен қоштасқан

Құртқа сынды сұлудың

Жұрт таң қалды назына,

Сөйлеген сөзі — بازیна.

Көктім Аймақ көрісіп,

Ертеңгі Шолпан батқанда,

Сарғайып таң атқанда,

Жөнелтуге Құртқаны

Жүгін артып жатқанда,

Қобланды бала келеді,

Көктімге сәлем береді:

«Еншісін бөліп Құртқаға,

Бәрін де беріп жатырсың,

Бергенің маған не?»— деді.

Көктім Аймақ атасы:

«Шырағым, балам, кел!— дейді,

Бергенім саған біл,— дейді,—

Төбеңде тұрған төрт бұлт,

Еншің, балам, сол,—дейді.—

Жаз болса, шығар күн жақтан,

Қыс болса, шығар жел жақтан,

Жау келсе, түсер жау жақтан.

Шырағым, балам, сен,— дейді,

Тапсырдым сені соған,— деп,

Енді атыңа мін»,— дейді.

Атасымен қоштасып,

Құртқаны алып ұзатып,

Елге қарай жөнелді.

Кіміл пірлер жебеді,

Ісі жөнге келеді.

Мінген аты ала еді,

Қылшық жүнді қара еді.

Қобландыдай батырың

Көшті тартып барады.

Бірнеше күн жол жүріп,

Аз ғана емес, мол жүріп,

Өткен күнді санады.

Бір күндері болғанда,

Қара жолдың үстінен

Қалың жылқы жарылып,

Екі жақта қалады.

Құртқа сынды сұлуың

Күймеден басын шығарып,

Жылқыға көзін салады.

Ортасында жылқының

Көкала бие жусап тұр,

Құртқаның көзі шалады.

Тоқтатып қойып күймесін,

Ағытып тастап түймесін,

Шақырып алып, «сұлтан» деп,

Қобландыдай баланы,

Биені көріп, сынады:

«Мынау жатқан көп жылқы

Кімдікі?— деп сұрады.

Сонау тұрған биені

Мені берсең де алғын»,— деп,

Батырға әмір қылады.

Батыр Қоблан күледі,

Әзіл айтып іледі:

«Басымды оққа байлаған,
Сені берсем, Қыз Құртқа,
Бір елдің малын алармын!— деп,
Езу тартып күледі.
Осы жатқан көп жылқы —
Немере туған ағамыз
Сәлімбай байдың жылқысы.
Жанындай мені көреді,
Не сұрасам, береді».
Тағы Құртқа сөйлейді,
Сөйлегенде бүй дейді:
«Құлақ салып сөзіме,
Бері таман кел,— дейді,—
Тобылғы меңді торы атың
Жауға мініп шабуға
Жарамайды бұл,— дейді.—
Жан серік атың, сұлтаным,
Көкала бие ішінде
Көкбурыл құлын бар,
Жан серік атың сол,— дейді,—
Бұл сөзімді біл,— дейді.—
Құртқаның сөзін сынарың,
Жылқысы болса ағаңның,

Ала көр бірақ сен»,— дейді.

Құртқаның сөзін есітіп,

Қондырып көшін сол жерге,

Енді атына мінеді.

Ойлау жерден орғытып,

Тегіс жерден сырғытып,

Аяңдамай желеді.

Сәлімбай байдың тоқсан құл,

Қара Көжек бастығы,

Сәлем беріп келеді.

Келіп, сөйлей береді:

«Асқар төбе белсін,— деп,—

Қатар көшкен елсің,— деп,—

Ағамызға сәлем де,

Келінін алып келемін,

Көрімдігін берсін де,

Келінін келіп көрсін де.

Қырық нарға артқан қазына —

Бәрін де келіп алсын де,

Бұл сөзіме нансын де.

Көрімдігі Құртқаның —

Көкала бие жылқыда,

Інім десе, берсін де,

Бұл сөзіме сенсін де».

Қара Көжек, ал сонда,

Батырдың сөзін есітіп,

Елге шапты жосылтып.

Бұрқыратып тозаңын,

Желге қарсы есілтіп,

Жылқыға жау тигендей

Елдің шетін шошынтып,

Байға жетіп келеді,

Қарала атты көсілтіп.

Келіп, сөйлей береді:

«Қобланды батыр жіберді:

«Ағама дұғай сәлем,— деп.—

Келінін алып келемін,

Қырық нарға артқан қазына —

Бәрін де соған беремін.

Көрімдігін берсін,— деп,—